

УДК 821.161.3.09

М. В. Трус

Выдавецкі дом «Звязда»

**ЧАСОПІС «КАЛОССЕ» І ВІЛЕНСКА-МІНСКІ МЕДЫЙНЫ
І АРХІЎНА-ЛІТАРАТУРНЫ ДЫСКУРСЫ ДРУГОЙ ПАЛОВЫ 1930-Х ГГ.**

У артыкуле ўпершыню суадносіцца рэдакцыйна-выдавецкая практыка заходнебеларускага літаратурна-навуковага часопіса «Калоссе» (1935–1939) з літаратурным і архіўна-пошукавым працэсам у савецкім Мінску. Акцэнтуюцца ўвага на творчых і навуковых прыярытэтах, крытычным стаўленні да друкаванай прадукцыі, а таксама на прыцягненні ў сферу разгляду выданняў беларускай дыяспары ў еўрапейскіх краінах. На прыкладзе асобных артыкулаў дэманструецца паслядоўная праца заходнебеларускіх даследчыкаў з архіўнымі зборамі Віленскага беларускага музея імя Івана Луцкевіча.

У полі зроку знаходзіцца інтэлектуальны вектар навукова-даследчай дзейнасці ў Заходняй і Усходняй Беларусі, укараненне дасягнутых вынікаў. Асобна разгледжаны публікацыйныя варыянты артыкула Міхася Ларчанкі і Любові Фіглоўскай «Новыя матэрыялы аб беларускай літаратуры XIX стагоддзя» – у праекцыі на навуковыя і адукацыйныя запыты ў беларускіх грамадска-культурных рэаліях па абодва бакі дзяржаўнай мяжы.

Вызначаецца асноўная спецыфіка нацыянальнай выдавецкай, навукова-даследчай, архіўна-пошукавай дзейнасці. Праводзіцца спроба карэляцыі некаторых аспектаў жыццядзейнасці культурна-асветніцкай, акадэмічнай, адукацыйнай сфер Заходняй і Усходняй Беларусі. Даецца кантэкстуальная характарыстыка еўрапейскіх культурных і навуковых актуалій, а таксама ўмоў развіцця культуры нацыянальных меншасцей у міжваеннай Польшчы, абставін новага сацыяльнага будаўніцтва ў БССР.

Ключавыя словы: Заходняя Беларусь, Усходняя Беларусь, перыёдыка, мастацкая літаратура, рэдакцыйная палітыка, перадрукі, архіўна-пошукавая дзейнасць.

Для цытавання: Трус М. В. Часопіс «Калоссе» і віленска-мінскі медыйны і архіўна-літаратурна-навуковы дыскурсы другой паловы 1930-х гг. // Труды БГТУ. Сер. 4, Прынт- і медіатэхналогіі. 2022. № 1 (255). С. 80–85.

M. V. Trus

“Zvyazda” Publishing House

**THE “KALOSSE” MAGAZINE AND THE VILNA-MINSK MEDIA
AND ARCHIVAL-LITERARY DISCOURSES OF THE SECOND HALF OF THE 1930S**

The article for the first time correlates the editorial and publishing practice of the West Belarusian literary and scientific journal “Colossus” (1935–1939) with the literary and archival search process in Soviet Minsk. Attention is focused on creative and scientific priorities, critical attitude to printed materials, as well as on attracting publications of the Belarusian diaspora in European countries to the sphere of consideration. By the example of individual articles, the consistent work of Western Belarusian researchers with the archival collections of the Ivan Lutskevich Belarusian Museum of Vilna is demonstrated.

The intellectual vector of research activity in Western and Eastern Belarus, the implementation of the achieved results is in the field of view. The publication versions of the article by Mikhail Larchenko and Lyubov Figlovskaia “new materials about the Belarusian literature of the XIX century” are considered separately – in projection on scientific and educational requests in the Belarusian socio-cultural realities on both sides of the state border.

The main specifics of the national publishing, research, archival and search activities are determined. An attempt is made to correlate some aspects of the life of the cultural, educational, academic, educational spheres of Western and Eastern Belarus. The contextual characteristics of European cultural and scientific actualities, as well as the conditions for the development of the culture of national minorities in interwar Poland, the circumstances of the new social construction in the BSSR are given.

Key words: Western Belarus, Eastern Belarus, periodicals, fiction, editorial policy, reprints, archival and search activity.

For citation: Trus M. V. The “Kalosse” magazine and the Vilna-Minsk media and archival-literary discourses of the second half of the 1930s. *Proceedings of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2022, no. 1 (255), pp. 80–85 (In Belarusian).

Уводзіны. Літаратурна-навуковы часопіс «Калоссе» (1935–1939), заснаваны Беларускім інстытутам гаспадаркі і культуры, выходзіў у Вільні (друкарня імя Ф. Скарыны) перыядычнасна раз на тры месяцы. Адказны рэдактар і выдавец – Ян Шутовіч.

Неабходнасць новага выдання, яго мэты і задачы дэклараваны ва ўступным артыкуле № 1 «Калосся» за 1935 год. Паводле меркавання рэдакцыі, адсутнасць належнай інфармаванасці пра беларускае літаратурнае і навуковае развіццё «стварае тое сумнае з’явішча, што гэтыя галіны духовага жыцця з’яўляюцца ў Заходняй Беларусі ў стане прымітыўным, а нашая інтэлігенцыя корміцца ў значнай меры культурай чужой».

Перад патэнцыйнымі чытачамі і падпісчыкамі на пачатку працы агучваліся агульныя стратэгічныя ўстаноўкі: «У меру нашых магчымасцяў мы мусім стойка змагацца з усякімі перашкодамі і саматужна працаваць над развіццём нашае культуры», «каб хоць у невялікай меры пабудзіць нашае грамадзянства да самастойнай культурнай працы і задаволіць яго духовыя патрэбы...» [1, с. 1].

Рэдакцыя абяцала звярнуць асаблівую ўвагу на «адзел прыгожае літаратуры», не абмяжоўваюцца публікацыяй твораў з Заходняй Беларусі, цікавіцца тым, «што развіваецца на той бок мяжы», «рабіць перадрукі важнейшых і найбольш характарыстычных твораў паэтаў і пісьменнікаў Беларусі Усходняй». Таму аўтары-пачаткоўцы будучы мець перад сабой «цікавыя ўзоры, перадусім у галіне стылю, тэхнікі і паэтыцкае мовы» [1, с. 2].

Асноўная частка. Дэклараваныя пункты выдавецкай палітыкі пацверджаны ўжо ў першым нумары часопіса, дзе ў рубрыцы «3 Усходняе Беларусі» надрукаваны вершы Паўлюка Труса, запазычаныя з аўтарскага зборніка «Вершы» (Мінск, 1925) і «Выбраных вершаў» (Менск, 1931), – «Ой, люблю...», «У Купальскую ноч...», «Не на ўзмор’і чаўны...», «Асенняе», а таксама апавяданне «Радасць» Міхася Зарэцкага з яго зборніка «На чыгунцы» (Мінск, 1928). (У наступных нумарах рэгулярна змяшчаліся мастацкія тэксты са спасылкай на мінскую перыёдыку – газету «Літаратура і мастацтва», часопіс «Польмя рэвалюцыі» і інш., а таксама кніжныя выданні.)

Акрамя ўказання першакрыніц, рэдакцыя размясціла сціслыя падрадкавыя рэпрэзентатывыя тэксты. У дачыненні «аднаго з найздальнейшых беларускіх паэтаў» сказана: «Хоць і памёр без пары, Трус пакінуў па сабе вялікі след у нашай літаратуры. Творчасць яго характарызуець глыбокі лірызм, сакавітасць абразоў і вялікае багацце й мілагучнасць верша... Яго

стыль, які адзначаецца вялікім размахам і багаццем тонаў, у значнай меры аснованы на народнай песні...» [1, с. 19].

Празаік, які «належаць да найздальнейшых маладых пісьменнікаў Усходняе Беларусі, Зарэчкі і ў галіне беларускай прозы выявіў вялікі талент і поўнасцю апанаваў тэхніку сучаснае повесці і навэлі. Яго апавяданні і повесці, густа пераплеценыя лірычнымі дыгрэсыямі і мастацкімі абразамі й эпізодамі, адзначаюцца вырабленым харошым стылем і вялікім багаццем паэтыцкае мовы» [1, с. 23]. Рэдакцыя віленскага часопіса не прамінула адзначыць, што пісьменнік «быў востра праследаваны большавіцкімі ўладамі за нацыянальна беларускі характар свае творчасці» [1, с. 23].

Сярод рэцэнзій рубрыкі «Кнігапіс» на выданні, якія пабачылі свет у Вільні і Варшаве, змешчаны водгук на зборнік «Творы Цёткі (Алаізы Пашкевіч)» (1934), падрыхтаваны Беларускай акадэміяй навук. У рубрыцы «Культурная хроніка» прыведзена падрабязная інфармацыя пра з’езд савецкіх пісьменнікаў БССР, які праходзіў у чэрвені 1934 года ў Мінску і стаў «важным фактам у развіцці беларускай што да формы, а сацыялістычнай што да зместу культуры» [1, с. 67].

Навуковы сегмент у першым нумары рэпрэзентавалі артыкулы рознай тэматычнай скіраванасці: «Муўскаја Праўда» і «Гомон». «Сынтэтычны нарыс» Адама Станкевіча, «Культура й загады нацыянальнае працы» Станіслава Грынкевіча, «Севяране – беларускае племя» Яна Станкевіча, «Апошнія гады паншчыны на Беларусі» Адольфа Клімовіча. Двое з названых аўтараў (Я. Станкевіч і А. Клімовіч) былі выпускнікамі ВДУ Чэхаславацкай Рэспублікі, таму іх асабісты досвед так ці інакш, але акумуляваў традыцыі еўрапейскай навукі і адукацыі.

Папярэднікамі крытыка-біяграфічнага нарыса рэдактара Яна Шутовіча «Адам Гурыновіч» былі яго ўласныя публікацыі ў віленскіх перыёдыках – «Беларускай крыніцы» (1934, № 12) і «Шляху моладзі» (1934, № 3). Аўтар абапіраўся на аднайменную публікацыю Браніслава Тарашкевіча ў газеце «Беларускі зван» (Вільня; 1921, № 3), у якой спачатку канстатаваліся, а потым наглядна пацвярджаліся пералікам і некалькімі прыкладамі вершаў наступных вынікі архіўна-пошукавай працы: «Шчаслівым здарэннем захавалася і цяпер можа паказацца на свет невядомая дагэтуль літаратурная спадчына Адама Гурыновіча, беларускага паэта канца 80-тых і пачатку 90-тых гадоў» [2, с. 2]. Акрамя факталагічнай асновы, запачаткаванай Б. Тарашкевічам, у вышэй названых артыкулах Я. Шутовіч звярнуўся да матэрыялаў мінскага і пражскага беларускага друку – «Гісторыі беларускае літаратуры»

М. Гарэцкага і часопіса «Іскры Скарыны» (Прага; 1934, № 3) [3, 4].

Адна з самых важных крыніц інфармацыі пра паэта XIX ст. адзначана ў пачатку артыкула Яна Шутовіча: «Аб ім мала ведаем. А што ведаем – ёсць наўперад заслугай і добрым свядоцтвам вялікай культуры сваякоў ягоных, што сёння яшчэ жывуць» [5, с. 27].

У адной з падрадкавых заўваг адзначана: «Рукапісы, у беларускай мове пісаныя, узяў я дзеля выкарыстання з Беларускага музея ім. Ів. Луцкевіча ў Вільні <...> Некаторыя з іх, дагэтуль надрукаваныя, падаю пасля гэтага артыкула» [5, с. 27].

Вынікі тэксталагічнай працы сабраны ў падборцы вершаў «З надрукаванай спадчыны Адама Гурыновіча», дзе асабліва падкрэслена: «Вершы падаём з усімі асаблівасцямі мовы паэты». Чытачы «Калосся» першымі змаглі пазнаёміцца з творами XIX ст.: «***Зцімнела на дворы і ціха кругом», «Бор», «Вясна», «Да жніва», «***Перш душылі паны», «Каток», «Рыбак».

У пераліку заходнебеларускіх пісьменнікаў, якія друкаваліся ў часопісе «Калоссе» на працягу ўсіх гадоў яго існавання, – Максім Танк, Рыгор Шырма, Міхась Машара, Міхась Васілёк, Валянцін Таўлай, Анатоль Іверс і інш. Мяркуючы па рубрыках «Кнігапіс» і «Прысланыя кніжкі й часпісы», выданне займела трывалыя калегіяльныя стасункі з рознымі нацыянальнымі перыёдыкамі і выдавецтвамі ў Італіі, Нарвегіі, Чэхаславакіі, Фінляндыі, Югаславіі, іншых еўрапейскіх краінах.

Паводле інфармацыі бібліяграфа Жук Т. І. [6], сёння асноўны збор архіва рэдакцыі «Калосся», важная крыніца вывучэння заходнебеларускай перыёдыкі і мастацкай літаратуры захоўваецца ў аддзеле рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа НАН Беларусі: «Калекцыя матэрыялаў па гісторыі, навуцы і культуры», асабістыя фонды Я. Шутовіча і А. Станкевіча. У 1974 г. былі набыты матэрыялы асабістага фонду грамадска-культурнага дзеяча, літаратуразнаўцы Янкі Шутовіча, а ў 1979 г. адбылося значнае паступленне ад паэта Алеся Разанава. У склад фонда «Калекцыя...» ўваходзяць «рукапісы літаратурных твораў М. Машары, М. Васілька, А. Іверса (І. Міско), С. Хмары (С. Сіняка), Т. Грыба, Хв. Ільшэвіча і іншых, а таксама артыкулы, водгукі, перапіска, дакументы бухгалтарскага ўліку і грашовых разлікаў з падпісчыкамі» [6, с. 217].

У біяграме, складзенай Янінай Кісялёвай, творчасць Яна (Янкі) Шутовіча, якая бярэ свой адлік ад 1927 г., абмалявана наступным чынам: «Рыхтаваў матэрыялы пра М. Гарэцкага, А. Гурыновіча, М. Забэйдзі-Суміцкага, з якім перапісваўся, пра Віленскі беларускі музей і інш.,

некаторыя з іх публікаваліся ў савецкіх часопісах і газетах, большай жа часткай засталіся ў рукапісах. Адшукаў к архіве рукапіс рамана-хронікі М. Гарэцкага “Віленскія камунары”» [7, с. 392].

Паэтычная падборка апошняга нумара часопіса «Калоссе» (1939, № 3) прадстаўлена творами Міхася Машары, Сяргея Хмары, А. Іверса, Я. Кургана, Уладзіміра Дубоўкі. Зачынны верш Максіма Танка з сімвалічнай назвай «Чакаем сонца» – прыклад не толькі давераснёўскай лірыкі паэта, але і ўсіх заходнебеларускіх спадзяванняў:

Чакаем сонца. Сцеліцца туман,
плыве з палос рунеючых, з вазёраў
на дрот заснуўшы, на густы паркан,
і тонуць цені стражнікаў і зоры. <...>

І хто б з асенніх сцежак ня прыйшоў,
знайдзе шрамы і змест іх адчытае,
і не засне!.. І будзе ноччу зноў
ад звенняў цэгла сыпацца сырая [8, с. 217].

Гэтым разам наша ўвага сфакусавана на літаратуразнаўчых матэрыялах. Навуковы блок «Калосся» складаюць публікацыі «Да крыніцаў творчасці М. Багдановіча» Антона Навіны, «Мова крывіцкага (беларускага) рукапісу XV стагоддзя “Аль кітаб”» Яна Станкевіча, «З літуанізмаў у беларускай мове» Адама Станкевіча, «Полацкі князь Усяслаў – нацыянальны беларускі асілак» Сяргея Сахарава.

Фактаграфічнай асновай для кампаратывных назіранняў Антона Навіны (Антон Луцкевіч) стаў этнаграфічны нарыс Адама Багдановіча «Пережитки древнего мирозерцания у белоруссов» (Гродна, 1895): «Знаёміўся Максім з беларускай этнаграфіяй у першую чаргу шляхам вусных пераказаў бацькі; але ня можа быць ніякага сумневу, што – у меру вырасцання й выкарыстання кніжных матар’ялаў у бацькавай бібліятэцы – мусіў Максім часта заглядаць і да першае друкаванае працы Адама Багдановіча з галіны этнаграфіі» [9, с. 163]. Выданне бацькі паэта ўжо тады стала бібліяграфічнай рэдкасцю, таму не выпадковай была падрадкавая заўвага: «Кніжачку набыў Беларускі музей ім. Ів. Луцкевіча ў Вільні» [9, с. 163].

Артыкул Я. Кургана «У дзясятых сумных ўгодкі» ўяўляе сабой грамадска-палітычны нарыс і адначасова прадмову да паэмы «ўталентаванага беларускага паэта» Уладзіміра Дубоўкі «І пурпуровых ветразей узвівы», перадрукаванай з мінскага часопіса «Узвышша» (1929, № 2). Аўтар вядзе гаворку пра своеасаблівы юбілей «жорсткага праследу беларускага культурнага будаўніцтва ў Савецкай Беларусі» [10, с. 142], цытуе працы Леніна і Сталіна па нацыянальным

пытанні, звяртаецца да «Дэкларацыі правоў народаў Расіі» (1917) і прыходзіць да высновы: «Барацьба з нацыянальнымі рухамі ў Саветах, у тым ліку й з беларускім нацыянальным рухам, сведча аб банкруцтве нацыянальнай палітыкі ў Саветах» [10, с. 144]. У кантэксце абмаляванай сітуацыі твор У. Дубоўкі «з'яўляецца сатырай на палітычныя адносіны ў Савецкай Беларусі», «дакументам абароны самастайнага развіцця беларускага літаратурнага творства» [10, с. 144].

Асабліваю цікавасць выклікае артыкул даследчыкаў з Усходняй Беларусі Міхася Ларчанкі і Любові Фіглоўскай «Новыя матэрыялы аб беларускай літаратуры XIX стагоддзя». (У 1930-х гг. аўтары былі маладымі перспектыўнымі вучонымі, у пасляваенныя дзесяцігоддзі з названымі імёнамі звязана станаўленне акадэмічнага літаратуразнаўства і ўніверсітэцкай адукацыі ў БССР.)

У падрадкавых заўвагах рэдактара сказана: «Пад гэтакім загаловам кандыдаты філалагічных навук М. Ларчанка і Л. Фіглоўская ў часопісе «Літаратура і Мастацтва», № 13 (427), Менск, 9.III.39 – надрукавалі цікавы інфармацыйны артыкул. Перадрукоўваем амаль увесь гэты артыкул, выкідаючы з яго радкі агітацыйна-палітычныя» [11, с. 168].

Дэтальнае знаёмства з мінскім арыгіналам і віленскім скарочаным варыянтам дазваляе выявіць зробленыя купюры. У заходнебеларускім часопісе былі цалкам прыбраны два першыя абзацы і асобныя радкі ў асноўным корпусе тэксту (пазначаны шматкроп'ем). З імі поўны лімаўскі тэкст уяўляе сабой кананічна структураваны савецкі артыкул 1930-х гг., з абавязковым уступам – пафасным палітычным абвінавачаннем «трацкістаў-бухарынцаў», якія, у дадзеным выпадку, уталі ад народа «некаторыя творы як вуснай народнай творчасці, так і пісьмовай беларускай літаратуры» [12, с. 4].

Гэты тэкст, на наш погляд, варта разглядаць як факт акадэмічнай легітымацыі выкрэсленасці некаторых аўтараў XIX ст. з нацыянальнай літаратурнай гістарыяграфіі аж да 1990-х гг., калі згаданы ў артыкуле Ян Баршчэўскі не толькі ўвойдзе ў праграму сярэдніх школ і ВНУ, але і стане разглядацца як «беларускі» Гофман, Гогаль, а яго «Шляхціц Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» – як мастацкі аналаг арабскіх казак «Тысячы і адной ночы»:

«У гісторыі беларускай літаратуры XIX стагоддзя ворагі народа выстаўлялі на першы план польскіх бяздарных пісьменнікаў-этнографу – Рыпінскага, Баршчэўскага і іншых, якія прапавадалі ў сваёй “творчасці” паланізацыю і прыгнечанне беларускага народа панскай Польшчай; разам з тым яны ўтойвалі ад народа сапраўды дэмакратычныя творы беларускай

літаратуры, творы, у якіх наш народ пратэставаў супроць каварных польскіх захватчыкаў і апяваў братнюю дружбу з вялікім рускім народам...» [12, с. 4].

Інстытут літаратуры і мовы АН БССР, у якім у гэты час вялася праца над стварэннем падручніка па беларускай літаратуры, камандзіраваў аўтараў артыкула ў Ленінград з мэтай выяўлення новых матэрыялаў. Асноўнымі месцамі «ўтойвання» культурных скарбаў былі дзяржаўныя бібліятэкі і архівы, у тым ліку Архіў унутранай палітыкі, культуры і побыту СССР.

Без рытуальнага, палітычна-ангажаванага ўступу артыкул М. Ларчанкі і Л. Фіглоўскай наследуе практыцы публічных навуковых справаздач па выніках працы ў Паўночнай сталіцы.

Мінскімі даследчыкамі быў выяўлены шэраг апублікаваных тэкстаў малавядомых твораў. Асабліваю цікавасць, на іх думку, уяўляюць арыгінальныя, недрукаваныя рукапісы ананісных паэм «Панская ласка», «Васкрэсенне Хрыстова і сашэсце яго ў ад», а таксама гутарак (некаторыя друкаваліся толькі ў Лондане і Парыжы): «Дзядзька Антон, або Гутарка аб усім чыста, што баліць, а чаму баліць – ня ведаем», «Гутарка Данілы са Сцяпанам», «Хто праўдзівы прыцель беднага народа», «Гутарка аб тым, куды мужыцкія грошы ідуць» і інш.

Знойдзена справа В. Дуніна-Марцінкевіча аб выданні п'есы «Пінская шляхта», забароненай цэнзурным камітэтам, а таксама падобныя дакументы Ф. Багушэвіча, што праходзілі па тым жа ведамстве Расійскай імперыі. Адшуканы невядомыя вершы Ф. Багушэвіча і Я. Лучыны. Выяўлены матэрыялы фальклорнага характару – рукапісы беларускіх песень, казак, легенд, а таксама помнікі гераічнага эпасу: «Кара ў сто лет», «Кацігарошак», «Развалігара, Развалімуры, Зламі-жалеза», «Смок», «Аб жалезным ваўку» і інш.

Некаторыя з выяўленых тэкстаў былі ўключаны ў зборнік «Беларуская літаратура XIX ст.» (Мінск, 1940), выдадзены ў Акадэміі навук БССР пад рэдакцыяй Янкі Купалы, у якім на тытульнай старонцы адзначана: «Матэрыялы падабраны і апрацаваны В. В. Барысенка, М. Г. Ларчанка, Л. І. Фіглоўскай».

У прадмове дырэктар Інстытута літаратуры і мовы АН БССР Васіль Барысенка не толькі патлумачыў неабходнасць выдання пад адной вокладкай найбольш значных помнікаў XIX ст., але і засведчыў канчатковую перамогу ў нацыянальным савецкім друку кірылічнай графічнай сістэмы: «Да гэтага часу, як вядома, па гэтаму раздзелу беларускай літаратуры мы не маем ні зборнікаў мастацкіх тэкстаў, ні хрэстаматый для студэнтаў літаратурна-лінгвістычных факультэтаў вышэйшай школы. Дарэвалюцыйныя выданні паасобных помнікаў, а таксама

зборнікаў твораў беларускіх пісьменнікаў гэтага перыяду з'яўляюцца бібліяграфічнай рэдкасцю і таму для студэнтаў і масавага чытача амаль недаступны, тым больш, што многія з дарэвалюцыйных выданняў друкаваліся лацінкаю» [13, с. 3].

Ілюстратыўным суправаджэннем паслужылі партрэтныя выявы Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча і Францішка Багушэвіча, старонка рукапісу паэмы «Панская ласка», вокладкі асобнага выдання гутаркі «Дзядзька Антон...» (Вільня, 1892) і зборніка Мацея Бурачка «Дудка беларуская» (Пецярбург, 1907).

Адной з першых згадак кнігі «Беларуская літаратура XIX ст.» з'яўляецца публікацыя (без указання аўтарства) «Зборнік тэкстаў па беларускай літаратуры XIX стагоддзя» ў газеце «Літаратура і мастацтва» ад 7 верасня 1940 г. Перад намі, па сутнасці, анонс новага выдання: «Пад рэдакцыяй народнага паэта БССР Янкі Купалы ў выдавецтве Акадэміі навук БССР выходзіць з друку зборнік тэкстаў па беларускай літаратуры XIX стагоддзя. Памер зборніка – 6 друкаваных аркушаў, у яго ўвайшлі як тэксты вядомых твораў, так і новыя, знойдзеныя за апошнія часы ў архівах. Зборнік прызначаецца ў якасці дапаможнага падручніка для студэнтаў літаратурных і філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў...» [14, с. 4]. Паколькі лімаўскі артыкул-анонс датаваны вераснем 1940 г., лагічным будзе меркаванне, што ў адукацыйны працэс выданне паўнаўрастанна магло быць уключана толькі ў праграму другога семестра 1940/1941 навучальнага года. На нашу думку, мэтазгодным з'яўляецца пошук водгукаў на гэтае выданне ў друку СССР, а таксама замежных краін.

У прадмове да аднайменнага выдання 1950 г., рэдагаванага Юльянам Пшырковам, у дачыненні да зборніка-папярэдніка, выдадзенага тыражом у 7 тыс. экз., сказана: «Пасля вайны гэта кніга стала амаль бібліяграфічнай рэдкасцю» [15, с. 4]. Гэтыя словы і сёння пацвярджаюць экзэмпляры з фондаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, мінула адысея якіх красамоўна засведчана ў шматлікіх штампам ранейшых уладальнікаў.

Зборнік 1940 г. хоць і выходзіў пад рэдакцыяй першага народнага паэта Беларусі, але чамусьці дагэтуль не стаў аб'ектам уважлівага кантэкстуальнага вывучэння. Віленскія і мінскія публікацыі, прысвечаныя вынікам архіўна-пошукавай тэксталагічнай працы, акрамя істотнага папярэдняга скарбніцы нацыянальнага пісьменства, уласным прыкладам паказалі перспектыўнасць даследаванняў у вызначаным напрамку.

Заклучэнне. Інтэлектуальны вектар навукова-даследчай, архіўна-пошукавай дзейнасці ў Заходняй і Усходняй Беларусі меў аднолькавую скіраванасць, але адрозныя перспектывы ўкаранення дасягнутых вынікаў. Мінскія вучоныя мелі на мэце выкарыстанне выяўленых тэкстаў XIX ст. у акадэмічнай і адукацыйнай сферах. Віленскія даследчыкі ішлі насустрач еўрапейскім запытам часу, але насуперак неспрыяльным умовам развіцця культуры нацыянальных меншасцей у міжваеннай Польшчы. Палітычна ангажаваны складнік прысутны публікацыям па абодва бакі дзяржаўнай мяжы. Найбольш істотнае адрозненне палягае ў стымулах і матывацыях ва ўмовах даследчыцкага энтузіязму (Заходняя Беларусь) і дзяржаўнага кантролю, а таксама сістэмнай, планавай працы (Усходняя Беларусь).

Спіс літаратуры

1. Калоссе. Літаратурна-навуковы часопіс (Вільня). 1935. № 1.
2. Тарашкевіч Б. Адам Гурыновіч // Беларускі звон (Вільня). 1921. № 3. 12 крас.
3. Шутовіч Я. Адам Гурыновіч (У 40-я ўгодкі смерці) // Беларуская крыніца (Вільня). 1934. № 12 (557). 11 сак.
4. Шутовіч Я. Адам Гурыновіч (У 40-я ўгодкі смерці) // Шлях моладзі. 1934. № 3 (63). С. 5–7.
5. Шутовіч Я. Адам Гурыновіч // Калоссе. 1935. № 1. С. 27–30.
6. Жук Т. І. Часопіс «Калоссе» (1935–1939) у архіўных дакументах (па матэрыялах фонду аддзела рэдкіх кніг і рукапісаў Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Я. Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі) // Матэрыялы XIV Міжнародных кнігазнаўчых чытанняў, прымеркаваных да 400-годдзя першага «Буквара», Мінск, 26–27 красавіка 2018 г. Мінск: Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 2018. С. 216–220.
7. Кісялёва Я. М. Шутовіч Янка // Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік: у 6 т.; пад рэд. А. В. Мальдзіса; рэдкал.: І. Э. Багдановіч [і інш.]. Мінск: БелЭн, 1995. Т. 6 (Дадатак). С. 392.
8. Калоссе. Літаратурна-навуковы часопіс (Вільня). 1939. № 3 (20).
9. Навіна Ант. Да крыніцаў творчасці М. Багдановіча // Калоссе (Вільня). 1939. № 3 (20). С. 163–167.
10. Курган Я. У дзясятых сумных ўгодкі // Калоссе (Вільня). 1939. № 3 (20). С. 142–144.
11. Ларчанка М., Фіглоўская Л. Новыя матэрыялы аб беларускай літаратуры XIX стагоддзя // Калоссе. 1939. № 3 (20). С. 168–171.
12. Ларчанка М., Фіглоўская Л. Новыя матэрыялы аб беларускай літаратуры XIX стагоддзя // Літаратура і мастацтва. 1939. № 13 (427). 9 сак.

13. Зборнік тэкстаў па беларускай літаратуры XIX стагоддзя // Літаратура і мастацтва. 1940. № 27 (483). 7 вер.
14. Беларуская літаратура XIX ст. Мінск: Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1940. 223 с.
15. Беларуская літаратура XIX ст. Мінск: Выдавецтва Акадэміі навук БССР, 1950. 339 с.

References

1. *Kalosse. Litaraturna-navukovy chasopis (Vilnya)* [Ears of corn. Literary and Scientific Journal (Vilnius)], 1935, no. 1 (In Belarusian).
2. Tarashkevich B. Adam Gurynovich. *Belaruski zvon (Vilnya)* [Belarusian Bell (Vilnius)], 1921, no. 3, April 12 (In Belarusian).
3. Shutovich Ya. Adam Gurynovich (On the 40th anniversary of death). *Belaruskaya krynitsa (Vilnya)* [Belarusian source (Vilnius)], 1934, no. 12 (557), March 11 (In Belarusian).
4. Shutovich Ya. Adam Gurynovich (On the 40th anniversary of death). *Shlyakh moladzi* [The Way of youth], 1934, no. 3 (63), pp. 5–7 (In Belarusian).
5. Shutovich Ya. Adam Gurynovich. *Kalosse* [Ears of corn], 1935, no. 1, pp. 27–30 (In Belarusian).
6. Zhuk T. I. The journal “Kalosse” (1935–1939) in archival documents (based on the materials of the fund of the Department of Rare Books and Manuscripts of the Central Scientific Library named after Ya. Kolas of the National Academy of Sciences of Belarus). *Materyyaly XIV Mizhnarodnykh knigaznauchykh chytannyau, prymerkavanykh da 400-goddzya pershaga “Bukvara”* [Materials of the XIV international book readings dedicated to the 400th anniversary of the first “Primer”]. Minsk, Natsyyanal’naya bibliyateka Belarusi Publ., 2018, pp. 216–220 (In Belarusian).
7. Kisyaleva Ya. M. Shutovich Yanka. *Belaruskaya pis’menniki* [Belarusian writers]. Minsk, BelEn Publ., 1995, vol. 6. P. 392 (In Belarusian).
8. *Kalosse. Litaraturna-navukovy chasopis (Vilnya)* [Ears of corn. Literary and Scientific Journal (Vilnius)], 1939, no. 3 (20) (In Belarusian).
9. Navina Ant. To the sources of M. Bagdanovich’s creativity. *Kalosse (Vilnya)* [Ears of corn (Vilnius)], 1939, no. 3 (20), pp. 163–167 (In Belarusian).
10. Kurgan Ya. On the tenth sad anniversary. *Kalosse (Vilnya)* [Ears of corn (Vilnius)], 1939, no. 3 (20), pp. 142–144 (In Belarusian).
11. Larchanka M., Figlouskaya L. New materials about the Belarusian literature of the XIX century. *Kalosse (Vilnya)* [Ears of corn (Vilnius)], 1939, no. 3 (20), pp. 168–171 (In Belarusian).
12. Larchanka M., Figlouskaya L. New materials about the Belarusian literature of the XIX century. *Litaratura i mastatstva* [Literature and art], 1939, no. 13 (427), March 9 (In Belarusian).
13. Collection of texts on Belarusian literature of the XIX century. *Litaratura i mastatstva* [Literature and art], 1940, no. 27 (483), September 7 (In Belarusian).
14. *Belaruskaya litaratura XIX stagoddzya* [Belarusian literature of the XIX century], Minsk, Vydavetstva Akademii navuk BSSR Publ., 1940. 223 p. (In Belarusian).
15. *Belaruskaya litaratura XIX stagoddzya* [Belarusian literature of the XIX century], Minsk, Vydavetstva Akademii navuk BSSR Publ., 1950. 339 p. (In Belarusian).

Інфармацыя пра аўтара

Трус Мікалай Валянцінавіч – кандыдат філалагічных навук, дацэнт, намеснік галоўнага рэдактара газеты «Літаратура і мастацтва». Выдавецкі дом «Звязда» (220034, г. Мінск, вул. Захарова, 19, Рэспубліка Беларусь). E-mail: miktrus@tut.by

Information about the author

Trus Mikalai Valyantsinavich – PhD (Philology), Associate Professor, Deputy editor-in-chief of the newspapers “Literature and art”. “Zvyazda” Publishing House (19, Zakharava str., 220034, Minsk, Republic of Belarus). E-mail: miktrus@tut.by

Пасмыніў 22.01.2021